

πατέρες μίαν και τὴν αὐτὴν λέξιν πρὸς δήλωσιν τῆς ἐκπορεύσεως και πέμψεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος διακρίνουσι τὰς δύο ταύτας προόδους τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς διακρίνουσι τὴν ὑπόστασιν και οὐσίαν ἐν τῷ τριαδικῷ Θεῷ, εἰ και αἱ δύο αὐται λέξεις συμπίπτουσι παρ' αὐτοῖς¹.

Κατὰ ταῦτα ἡ διδασκαλία τῶν νεωτέρων Λατίνων, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς και τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, τὰ δὲ γραφικὰ χωρία, «ὄν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν», «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται», «λάβετε πνεῦμα ἅγιον» και «πνεῦμα υἱοῦ», ἅτινα προσάγουσιν οἱ νεώτεροι Λατίνοι πρὸς στήριξιν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν οὐδὲν ἀποδεικνύουσι, διότι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν αἰδιον προόδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἐκπόρευσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐν χρόνῳ, τὴν πέμψιν.

Κατὰ τὸν Ἄνθιμον ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς και δυτικῆς ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀρχαιοτέρῃ ἐκκλησίᾳ ἦτο διαφορὰ λέξεων και οὐχὶ διδασκαλίας και ἐπομένως εἶναι δυνατὴ και εὐκαταία ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

Τοιοῦτον ἐν συντομίᾳ τὸ περιεχόμενον τοῦ λόγου τούτου τοῦ Ἄνθιμου, ἐξ οὗ καταφαίνεται ἡ πολυμάθεια, ἡ κριτικὴ δύναμις και ἡ ἀντικειμενικότης τοῦ συγγραφέως. Ἡ ψυχραιμία ἐξέτασις τοῦ θέματος, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν και αἱ εὐχαί, αἱ εἰλικρινεῖς και ἐγκάρδιοι, περὶ εἰρηνεύσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος λόγου διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν και δὲν κατεδιώκετο, τοῦλάχιστον ἀπηνῶς, ὑπ' αὐτῆς διατελῶν πεφυλακισμένος ἐν λάκκῳ και ἐστερημένος τῶν πάντων. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄνθιμου συγγραφὴν τοῦ παρόντος λόγου ἢ νὰ θεωρήσωμεν τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν φυλακῇ κακώσεων αὐτοῦ ὡς ἱστορικὰς ὑπερβολὰς τοῦ συγγραφέως τοῦ λόγου εἰς τὸν ἅγιον πατέρα ἡμῶν Ἄνθιμον, ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, τὸν ὁμολογητὴν; Τὸ δεύτερον, ὡς νομίζω, εἶναι τὸ ὀρθότερον.

Ἐκδίδων κατωτέρω τὸν ἀνέκδοτον τοῦτον λόγον τοῦ Ἄνθιμου, σημειῶ ὅτι σφάλματά τινα τοῦ κειμένου, ἐλάχιστα, διώρθωσα νομίσας περιττὸν νὰ ἀναφέρω αὐτά.

¹ Ἐπειδὴ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ τὸ substantia και essentia εἶναι ταυτόσημα, δηλοῦσι δηλαδὴ ἀμφοτέρω οὐσίαν, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ ὁ τύπος «μία οὐσία ἐν τρισὶ προσώποις», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν, ἐν ἣ, πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Σαβελλιανισμοῦ, τοῦ ἐκλαμβάνοντος τὸ πρόσωπον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ προσωπείου, ἐπικρατεῖ ὁ τύπος «μία οὐσία ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν».

Ἐν τῷ Ἄνθιμος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ συγκρίνων τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐρίσκει ὅτι ὡς ἡ γέννησις τοῦ υἱοῦ εἶναι διττή, αἰδιος καὶ ἐν χρόνῳ (ὑπαρκτικὴ καὶ μεταδοτικὴ), οὕτω καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς δὲ ἡ αἰδιος γέννησις τοῦ υἱοῦ προερχομένη ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς εἶναι ὑπέρχρονος καὶ ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, ἡ δὲ ἐν χρόνῳ προερχομένη καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὑπὸ χρόνον καὶ μετ' αἰτίας, τῆς σωτηρίας δηλαδὴ ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡ αἰδιος πρόοδος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἣν ὁ Κύριος καλεῖ ἐκπόρευσιν, προερχομένη ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς εἶναι ὑπέρχρονος καὶ ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, ἡ δὲ ἐν χρόνῳ προερχομένη καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὑπὸ χρόνον καὶ μετ' αἰτίας, τῆς διδασκαλίας δηλαδὴ τῆς ἀληθείας τοῖς μαθηταῖς, τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας καὶ δόξης καὶ καθόλου τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

Ἡ αἰδιος πρόοδος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καλεῖται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἐκπόρευσις, ἡ δὲ ἐν χρόνῳ πέμψις καὶ ἀποστολὴ (προϊέναι, προέρχεσθαι, ἐκφαίνεσθαι, ἐκλάμπειν, ἀναπηγάζειν, πεφηνέναι, χορηγεῖσθαι, δίδοσθαι, πέμπεσθαι, ἀποστέλλεσθαι, ἐκχεῖσθαι), διακρίνεται δὲ ἡ ἐκπόρευσις τῆς πέμψεως, καθόσον ἡ ἐκπόρευσις εἶναι ἡ ὑποστατικὴ διάκρισις τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλοῦσα τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Οἱ Λατῖνοι ὅμως πατέρες διὰ τὸ στενὸν τῆς Λατινικῆς γλώσσης, μὴ ἔχοντες δύο διαφόρους λέξεις πρὸς παράστασιν τῶν δύο τούτων σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινομένων προόδων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μεταχειρίζονται μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν, δι' ἧς δηλοῦσι τὴν τε ἐκπόρευσιν καὶ πέμψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος¹. Μεταχειριζόμενοι ὅμως οἱ Λατῖνοι

πρὸς τὸν Ἰωσήφ Φιλάργην, ἡ περιεχομένη ἐν τῷ κώδικι 30 (C. 3.16) φύλ. 358^b τῆς Bibliotheca Angelica, εἰάν μὴ δυστυχῶς ἔμενε κολοβή. Ἐν τέλει δηλαδὴ τοῦ φύλλου 358^b περιέχεται ἡ ἀκόλουθος ἐπιστολὴ τοῦ Ἄνθιμου πρὸς τὸν Ἰωσήφ.

«Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰωσήφ ἐπιστολὴ ἐκ τοῦ λάκκου.

Τίς μοι δώῃ τοῖς σοῖς, ὦ μακάριε, κἂν μικρὸν ἐφηρσθῆναι λόγους; Ἥθελον ἂν συνδεθῆναι σοι ἐν οἷς οἰκεῖς ὄρεσιν ἢ σου λελυμένος οἰκεῖν ἐν πόλει. Τί γὰρ οἶμι με πάσχειν, ἐν οἷς εἰμι μὴδὲ ὀμιλίαις ἀπολαύων πνευματικῆς, ὃ δὴ καὶ τὰς συμφορὰς μᾶλλον πάντως οἶδε κουφίζειν. Τίς μοι σύμβουλος ἔσται χρηστός, ἐπεὶ οὐχ ἱκανῶ τυχεῖν τοῦ Θεοῦ; Σφοδρὰ μοι ἡ ἀνάγκη, ἀπαράκλητος ἡ λύπη τοῦ Θεοῦ με γὰρ αἰτουῦντος δίκας οὐ πατήρ οὐδ' ἀδελφὸς ὁ παρακαλέσων ἔστιν. Οἷμοι, ἀδελφέ, ὅτι σώματι κατεκλείσθην ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐν Ἄδου μυχοῖς θρηνεῖ, ὅτι τὸν ἥλιον». Δυστυχῶς ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μένει κολοβή, διότι ἐν φύλλῳ 359^a περιέχεται ἄλλη ὕλη. Τὸ φύλλον 359^a ἄρχεται «ἀληθεύει λέγων ὁ Σωτὴρ ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦτο πέμπει, διότι παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται».

¹ Ἡ διαφορὰ τῆς ἐννοίας τῶν ρημάτων ἐκπορεύεσθαι καὶ πέμπειν δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἀκριβῶς ἐν τῇ Λατινικῇ διὰ τοῦ procedere καὶ mittere. Τοῦτο ἴσως ἠνάγκασε τὸν Αὐγουστίνον νὰ μεταφράσῃ τὸ ἐκπορεύεσθαι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πέμπειν διὰ τοῦ principaliter procedere.

ΑΝΘΙΜΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΛΟΓΟΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΠΡΟΟΔΩΝ ¹.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 30 (C. 316) κώδικι τῆς ἐν Ρώμῃ Bibliotheca Angelica ἀπὸ φύλλου ² 352^β - 358^β εὑρηται ἀνέκδοτος λόγος τοῦ Ἀθηνῶν Ἀνθίμου περὶ τῶν προόδων τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Λόγος τοῦ ἁγιοτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἀνθίμου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος καὶ προέδρου Κρήτης, τοῦ νέου ὁμολογητοῦ, πρὸς τινὰ Ἰωσήφ μοναχὸν ἐκδοθεὶς ἐκ λάκκου, ἑταῖρον καὶ συμπολίτην αὐτοῦ περὶ τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προόδων καὶ ὡς παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ ἐπίλογος μετ' εὐχῆς ὑπὲρ εἰρήνης καὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν» ³.

¹ Ἐν τῷ προηγουμένῳ τόμῳ τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐξέδωκα τὸν ἀνέκδοτον λόγον τοῦ Ἀνθίμου Ἀθηνῶν εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ὑποσχεθείς τὴν ἔκδοσιν καὶ τῶν λοιπῶν ἀνεκδότων ἔργων αὐτοῦ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων ὡς καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βίᾳ τούτων ἐξακριβῶσιν τῶν ἀφορῶντων εἰς τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ (τόμ. Ζ' τοῦ 1930 σ. 38 - 45.) Τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἐκπληρῶν, ἐκδίδω ἐνταῦθα τὸν ἀνέκδοτον λόγον τοῦ Ἀνθίμου περὶ τῶν προόδων τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

² Τὸ φύλλον 356^α, περιέχον ἄλλην ὕλην, ἔχει διαγραφὴ πιθανῶς ὑπὸ τοῦ γραφέως, τὸ δὲ 356^β ἔχει μείνει ἄγραφον οὕτως ὥστε ἡ συνέχεια τοῦ φύλλου 355^β εὑρηται ἐν τῷ φύλλῳ 357^α. Τὸ τέλος τοῦ διαγεγραμμένου φύλλου 356^α συμπίπτει πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ φύλλου 352^β ἐπομένως τὸ διαγεγραμμένον φύλλον 356^α περιέχει πιθανῶς τὰ αὐτά, ἅπερ τὸ φύλλον 351^β, οὕτινος δυστυχῶς δὲν ἔχω φωτογραφικὸν ἀποτύπωμα.

³ Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου τούτου πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ἀνθίμος ἔγραψεν αὐτὸν εὐρισκόμενος ἐν Κρήτῃ ἐν τῷ λάκκῳ, τῷ δεσμοτηρίῳ, εἰς ὃν εἶχον φυλακίσει αὐτὸν οἱ δυτικοὶ ἕνεκα τῆς μὴ προσδοχῆς ὑπ' αὐτοῦ τῶν δογματῶν αὐτῶν, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸν μοναχὸν Ἰωσήφ «ἑταῖρον καὶ συμπολίτην» αὐτοῦ, ὅστις πιθανότατα εἶναι ὁ Ἰωσήφ Φιλάργης. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀνθίμος Ἀθηνῶν ὡς συμπολίτης Ἰωσήφ τοῦ Φιλάργη, τοῦ ἐκ Κρήτης καταγομένου, ἦτο Κρής. Καὶ ἐκ τούτου ἐπομένως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Κρητῶν διὰ πρεσβείας αἴτησιν πρὸς αὐτὸν ἀνάθεσις τῆς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντα τότε Ἀθηνῶν Ἀνθίμον. Περὶ τῆς ἐν λάκκῳ φυλακίσεως τοῦ Ἀθηνῶν Ἀνθίμου παρέχει ἡμῖν πολυτίμους εἰδήσεις ὁ ἀνέκδοτος λόγος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Νείλου (1379 - 1387) «Εἰς τὸν ἅγιον πατέρα ἡμῶν Ἀνθίμον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, τὸν ὁμολογητὴν» ὁ περιεχόμενος ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 243 κώδικι τῶν Παρισίων Coislip. φύλ. 191^α - 204^β. Τὰς εἰδήσεις ταύτας θὰ συνεπλήρου αὐθεντικῶς ἡ ἐπιστολὴ ἐκ λάκκου τοῦ Ἀνθίμου

Λόγος τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἀνθίμου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος καὶ προέδρου Κρήτης, τοῦ νέου ὁμολογητοῦ, πρὸς τινὰ Ἰωσήφ μοναχὸν ἐκδοθεὶς ἐκ λάκκου, ἐταῖρον καὶ συμπολίτην αὐτοῦ περὶ τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προόδων καὶ ὡς παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ 5 παρὰ τοῦ πατρὸς, ὁ δ' ἐπίλογος μετ' εὐχῆς ὑπὲρ εἰρήνης καὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν.

Καλῶς ἐρευνᾶν τὰς Γραφὰς ὁ Κύριος ἐνετείλατο καὶ μὴ παροδικῶς ἀναγνώσκειν αὐτάς, ὡς ἐν τῇ ἐρευνῇ καὶ ἐπιστημονικῇ τούτων ἀναγνώσει δυνατῆς οὐσῆς εὐρεθῆναι τῆς ἀληθείας, δι' ἧς ἐπιτυχεῖν ἡμῖν ἐστι ζωῆς αἰωνίου. 10 Διττὴν γὰρ ἡμῖν παραδεικνυσιν ὡσπερ τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν, οὕτω δὴ καὶ τὴν τοῦ πνεύματος προόδον ὁ λόγος τῆς ἁγίας Γραφῆς· ὡς γὰρ ἄλλη μὲν ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς γέννησις τοῦ υἱοῦ, ἄλλη δὲ ἡ ἐξ ἀνθρώπου, ἦτοι τῆς ἀειπαρθένου μητρὸς, καὶ ἡ μὲν κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὑπέρχρονος, ἡ δὲ κατὰ τὴν σάρκα καὶ ὑπὸ χρόνον. Καὶ ἡ μὲν ὑπέρχρονος ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον 15 οὐ γὰρ ἐστι τοῦ λόγου λόγος ἀνώτερος, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, ὅτι οὐδὲ δύναται τις εὐρεῖν οὐ ἕνεκα γεννᾶται ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς, δι' αἰτίαν δὲ ἡ ὑπὸ χρόνον, ἣτις ἐστὶν ἡ σωτηρία ἡμῶν. Καὶ ἐκείνη μὲν οὐ πρὸς τινος, ἡ ἀναίτιος, ὅτι μηδὲ ἦν τι τῶν ὄντων τῷ Θεῷ συναΐδιον, πρὸς τὸν κόσμον δ' αἴτη καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἡμῖν γὰρ ἐγεννήθη παιδίον καὶ ἡμῖν ἐδόθη ὁ 20 προφήτης φησί. Καὶ ὁ Κύριος ἅμα καὶ ἅμφω τὰς γεννήσεις αὐτοῦ ὑποδεικνύς ἡμῖν· ἐξῆλθον, εἶπε, παρὰ τοῦ πατρὸς, ἰδοὺ ἡ μία, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἰδοὺ ἡ ἕτέρα, ἣτις καὶ πρὸς τὸν κόσμον, τῆς ἄλλης μὴ πρὸς τινος οὐσῆς. Καὶ ἡ μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος· ἐκ μόνου γὰρ γεννᾶται τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἡ δὲ ἐκ τῆς μητρὸς καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος, εἰ καὶ μὴ γεννητικῶς, 25 ἀλλὰ δημιουργικῶς· διὸ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου αὐτὸν σαρκωθῆναι ὁμολογοῦμεν. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἐστὶν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἄλλην μὲν τὴν ἐκ Θεοῦ καὶ πατρὸς προὔπαρξιν αὐτοῦ καὶ προόδον, ἦν καὶ ἐκπόρευσιν ὁ Κύριος ὀνομάζει, ἕτεραν δὲ τὴν αὐτοῦ μετάδοσιν, ἧς καὶ τινες διαστέλλοντες τὴν μὲν 30 ὑπαρκτικὴν, τὴν δὲ μεταδοτικὴν ὠνόμασαν. Ἡ μὲν γὰρ τούτων ὑπέρχρονός ἐστιν, ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου πρὸς τὸ εἶναι ἐκπόρευσις, καὶ πρὸ πάντων ἐστὶν αἰῶνων· οὐ γὰρ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἐξεπορεύετο πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἦν αἰεὶ ἐκπορευτὸν ἐξ αὐτοῦ. Ὑπὸ χρόνον δὲ ἡ τούτου μετάδοσις καὶ ἀποστολή· ἰδοὺ γὰρ Ἰωὴλ ὁ προφήτης καὶ ἔσται, 35 φησί, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου. Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν οὐκ ἔπεμψα, οὐδὲ πέμψω, ἀλλὰ πέμψω φησί, ὅσπερ χρόνον σημαντικόν ἐστὶ μέλλοντος. Ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ὅταν ἔλθῃ καὶ τὸ ἐὰν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ

παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται, ἕξ ὧν φανερόν ὑπὸ χρόνον εἶναι θατέραν τῶν
 προόδων τοῦ πνεύματος αἰωνίου θατέρας οὔσης. Καὶ ἡ μὲν ὑπέρχρονος ὑπὲρ
 πᾶσαν αἰτίαν καὶ λόγον, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, οὐ ἔνεκα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἡ δὲ ἀποστολὴ αὐτοῦ δὴ τοῦ πνεύματος αἰτίαν
 5 ἔχει δι' ἣν, ἵνα πᾶσαν διδάξῃ τοῖς μαθηταῖς τὴν ἀλήθειαν, ἵνα ἀναγγείλῃ
 πάντα αὐτοῖς, ὅσα οὐκ ἠδύναντο βαστάζειν, ὅτε ὁ Κύριος παρὰν ὠμίλει
 αὐτοῖς, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ Χριστοῦ, καὶ δοξάσῃ αὐτόν. Καὶ ἡ μὲν ἀναίτιος
 καὶ ὑπέρχρονος ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ πνεύματος ὑπαρξίς οὐ τι νι οὐδὲ πρὸς τινα
 ἢ πρὸς μόνον τὸν υἱόν, ἐν ᾧ μένον ἦν αἰεὶ, ἔχον μέντοι τὸ εἶναι παρὰ τοῦ
 10 πατρὸς, πρὸς Ἀποστόλους δὲ ἡ ἀποστολή, διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος πέμψειν
 αὐτὸ εἰπὼν προστίθησι τὸ ὑμῖν καὶ Ἰωῆλ περὶ ταύτης προλέγει λέγων ἐπὶ
 πᾶσαν σάρκα, φησὶν, ἐκχυθῆναι ἀπὸ τοῦ πνεύματος. Καὶ ἡ μὲν ὑπαρκτικὴ τοῦ
 πνεύματος πρόοδος καὶ ἐκπόρευσις ἐκ μόνου ἐστὶν τοῦ πατρὸς· πόθεν γὰρ
 ἄλλοθεν ὁ Κύριος ἔχει τὸ πνεῦμα, κἂν οὐκ ἐκ μετοχῆς, ἀλλὰ μένον αἰεὶ ἐν αὐτῷ
 15 κατὰ φύσιν, οἷα καὶ κατὰ φύσιν υἱὸς καὶ οὐ θέσει, εἰ μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς
 μόνου, ἡ δὲ μεταδοτικὴ πρόοδος καὶ ἀποστολὴ οὐ παρὰ μόνου ἐστὶ τοῦ
 πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἕξ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, ἔτι τε καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· ὅρα
 γὰρ τί διατιθέμενός φησιν ὁ Κύριος, ἐπεὶ πρὸς τὸν ἐκούσιον καὶ αἰοίδιμον
 θάνατον ἤδη ἡ ὥρα αὐτοῦ ἐλήλυθεν. Ὅταν δ' ἔλθῃ ὁ παράκλητος, οὕτω
 20 τοῖνυν ἤλθεν, ἐλεύσεται δέ, ὅταν βούληται ὡς δεσπότης ἀφ' ἑαυτοῦ· ἐπεὶ γὰρ
 μέλλει εἰπεῖν, ὡς πέμψει τοῦτο αὐτοῖς, ἵνα μὴ νομίζωσι δοῦλον εἶναι προλα-
 βῶν δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν καὶ φησιν, ὅταν ἔλθῃ, ὡς κύριον καὶ
 αὐτοδέσποτον. Εἰπὼν δὲ αὐτὸ παράκλητον δείκνυσιν ὁμοούσιον αὐτῷ καὶ
 ἰσοτίμον. Καὶ ἄλλον δὲ παράκλητόν φησιν αὐτὸ ἀλλαχοῦ χωρίζων αὐτοῦ τὴν
 25 ὑπόστασιν, ὡσπερ δὴ καὶ διὰ τοῦ ὅταν ἔλθῃ, ἄλλον εἶναι παρ' αὐτὸν τὸν ἤδη
 ἐλθόντα καθ' ὑπόστασιν μαρτυρεῖ. Ὅρθῶς ὅτι καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ἀπὸ
 τοῦ υἱοῦ μόνου ἢ τοῦ πατρὸς προέρχεται ἐπὶ τὴν ἀποστολήν καὶ πᾶσαν σάρκα
 τὸ πνεῦμα. Μαθήσῃ καθαρώτερον τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἰωῆλ προφητείας· τί γὰρ ὁ
 Θεὸς καὶ πατὴρ ἐκεῖ φησι διὰ τοῦ προφήτου, οὐκ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου
 30 ἐκχεῶ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα; Οὐ τὸ πνεῦμά μου εἶπεν ἐκχεῶ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύ-
 ματός μου. Καὶ μὴν ἀμερές ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατ' οὐσίαν καὶ ἐν ἐστὶ
 καθ' ὑπόστασιν καὶ οὐ πολλά. Ὅθεν ἐστὶ νοῆσαι τὴν δωρεὰν καὶ τὴν χάριν
 τοῦ παναγίου πνεύματος εἶναι τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπηγγελμένην πάση
 σαρκί· αὕτη γὰρ ἡ ἀπὸ τοῦ πνεύματος χεομένη καὶ πνεύματα πληθυντικῶς
 35 ἐν πολλοῖς ὀνομαζομένη ὡς τοῦ Ἡσαίου ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἐπὶ πνεύ-
 ματα, ὃ δὴ καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος θεολογῶν ἐν τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν
 αὐτοῦ λόγῳ οὕτως ἐρμηνεύων φησὶν τὰς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος πνεύματα
 φιλεῖσθαι τῷ Ἡσαΐα καλεῖν. Ὁ οὖν ὁ πατὴρ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγεῖλατο
 ἐκχεῖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, τοῦτο ἦν τὸ ἤδη ἐκχυ-
 40 θὲν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους, καθὼς καὶ Πέτρος αὐτὸς ἐν ταῖς Πράξεσι μαρτυ-

ρεῖ, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ πνεύματος χάρις καὶ δωρεά, καθ' ἣν καὶ λέγεται ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὁ αἰὲ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Κατὰ ταύτην ἄρα καὶ ὁ Κύριος πέμψειν τὸν παράκλητον ὑπισχνεῖτο, ὃς ἐκπορεύεται, τουτέστι τὴν ὑπαρξιν ἔχει, παρὰ τοῦ πατρὸς μόνου, ὅθεν καὶ ὁ υἱός. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Κυρίου τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν ἀπὸ τε τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αἰὲ 5 γενναῖσθαι καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς γεννηθῆναι ἐν ἡμέραις Ἡρώδου καὶ οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλὰ ἀπὸ μὲν τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν θεότητα, ἀπὸ δὲ τῆς μητρὸς κατὰ τὴν σάρκα, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου τὸν αὐτὸν παράκλητον πιστεύομεν παρὰ τε τοῦ πατρὸς αἰὲ ἐκπορεύεσθαι καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ πεμφθῆναι ἐν χρόνῳ. Ἄλλ' ἐκπορεύεσθαι μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καθόσον ἔχει 10 παρ' ἐκείνου τὴν ὑπαρξιν, πεμφθῆναι δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐλθεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἐκχυθεῖσαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος δωρεάν. Ἄλλ' ἐπαναληπτέον τὸν λόγον, ὡς ἂν ἴδωμεν προφητικῶς προαναιροῦντα τὸν Κύριον τὴν ἀνακύψασαν ἡδὴ δόξαν περὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς. Ὅν ἐγὼ 15 πέμψω· εἰ γὰρ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ μέλλει ἐλθεῖν ὡς αὐτοδέσποτον, ἀλλ' οὐκ ἔξω τῆς ἐμῆς ἐλεύσεται γνώμης· ἐν γὰρ ἐμοῦ κακέϊνον τὸ θέλημα, διὸ φημί ἐγὼ μέλλω πέμψειν αὐτὸ πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἵνα μὴ τις ἀκούσας ὅτι πεμφθήσεται παρ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν εἶναι νομίσῃ τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν 20 πατέρα καὶ ἐκπορεύεσθαι παρ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα καθὼς ἀπὸ τοῦ πατρὸς προστίθησι τῷ πέμψῳ τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν εἰ καὶ πέμψω αὐτὸ ὑμῖν ἐγὼ, ἀλλ' οὐ πέμψω παρ' ἐμοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς· εἰ γὰρ πέμψειν ἔμελλον αὐτὸ παρ' ἐμοῦ, νῦν μᾶλλον ὑμῖν ἔδωκα ἂν αὐτό, πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν, ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ἀλλ' ὅταν ἐγὼ ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, τότε παρ' ἐκείνου πέμψω ὑμῖν αὐτό. Καὶ διατί δι' ἐκείνου, Κύριε, πέμψεις ἡμῖν τὸ πνεῦμά σου καὶ οὐ παρὰ 25 σαντοῦ; Ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς, φησιν, ἐκπορεύεται, τουτέστι παρ' ἐκείνου ἔχει τὴν ὑπαρξιν. Εἶπον δὲ πέμψειν ὑμῖν τοῦτο ἐγὼ ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω καὶ παρακαλέσω τὸν πατέρα, ὅταν πρὸς αὐτὸν ἀπέλθω, κακέϊνος ὑπ' ἐμοῦ παρακινήθεις πέμψει ὑμῖν αὐτὸ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ παρακαλῇ ὑμᾶς ἂντ' ἐμοῦ οἷα παράκλητος ἄλλος. Ἔτι τε ὅτι οὐχ ἡ ἀποστολή 30 ἐστὶν ἡ ἐκπόρευσις, ἀλλὰ τρόπος ὑπάρξεως τοῦ πνεύματος, τὸ ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα μόνου τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑποστατικόν ἐστι γνώρισμα, τὸ δὲ ἀπεστάλθαι οὐκ ἴδιον τοῦ πνεύματος· ἀπεστάλη γὰρ καὶ ὁ Κύριος καὶ οὐ παρὰ τοῦ πατρὸς μόνου, ἀλλὰ δὴ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· φησὶ γὰρ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ ὁ προφήτης· Κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Ἰδοὺ καὶ ὁ Κύριος ἀπεστάλθαι παρὰ πατρὸς καὶ πνεύματος λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἐκ τινος αὐτῶν ἐκπορεύεται. Ἄλλο ἄρα ἀποστολή καὶ ἄλλο ἐκπόρευσις. Ἔτι ὅτε ἀπεστάλη τὸ πνεῦμα παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τότε καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐλθεῖν λέγεται, ὡς κύριον καὶ αὐτοδέσποτον, τὸ δὲ ἐλθεῖν καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ κοινόν. Ἰδοὺ γὰρ ὁ Κύριός φησιν, 40

ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐλευσόμεθα, ἀλλ' οὔτε ὁ υἱός, οὔτε μὴν ὁ πατήρ ἐκ τινος
 ἐκπορεύεται ὥστε ἄλλο τὸ ἀπεστάλθαι καὶ ἔλθειν καὶ ἄλλο τὸ ἐκπορεύεσθαι.
 Ἐπὶ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ ὁ Κύριος τὸ πέμψω καὶ ἐν χρόνῳ εἴρηκε μέλλοντι, ὡς
 οὐκ αἰεὶ ἀλλὰ ποτε πεμπομένου τοῦ πνεύματος καὶ κοινὸν τὸ πέμψειν
 5 ἑαυτῷ καὶ τῷ πατρὶ ποιεῖται· πέμψειν γάρ φησιν αὐτὸ ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνό-
 ματί μου, ἐπὶ μόνου δὲ τοῦ πατρὸς τὸ ἐκπορεύεσθαι εἴρηκεν ἐκείνῳ μόνῳ
 τὴν προβολὴν ἀποκληρώσας καὶ ἀναθεὶς τοῦ πνεύματος καὶ ἐν χρόνῳ
 ἐνεστῶτι καὶ οὐκ ἐν μέλλοντι, ὡς αἰεὶ τοῦ πνεύματος ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ
 πατρὸς καὶ μήτε παρελθόντος μήτε μέλλοντος χρόνου τὸ σύνολον ἐκεῖ χώραν
 10 ἔχοντος. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ διπλασιασμός τῆς ἐκ συλλαβῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ὀνό-
 ματος τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ πορευέσθαι κείμενος ἱκανὸς ἡμῖν
 δηλῶσαι αὐτὴν τὴν φυσικὴν τοῦ πατρὸς ὑπαρξιν διὰ τοῦ ἐκ πατρὸς ἐκπο-
 ρεύεσθαι δεῖκνυσθαι· τὸ γὰρ παρὰ ἀντι τοῦ ἐκ οἱ πατέρες ὠνόμασαν, διὸ
 καὶ ἐν τῷ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως συμβόλῳ τὸ ἐκ ἀντι τοῦ παρὰ ἔθηκαν τὸ
 15 ἐκ τοῦ πατρὸς εἰπόντες ἐκπορευόμενον. Διὰ πολλῶν οὖν δειχθέντος δύο εἶναι
 τὰς προόδους τοῦ πνεύματος, μίαν μὲν τὸ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὑφεστάναι καὶ
 πῶς ἔχειν τὴν ὑπαρξιν, ἐφ' ἧς καὶ μόνῃς ὁ Κύριος τὴν φωνὴν τῆς ἐκπορευ-
 σεως εἴρηκεν, ἥτις καὶ ἀπειρός ἐστιν ὡς αἰώνιος καὶ οὐχ ἕνεκά του, ἐπεὶ
 ὑπὲρ λόγον, καὶ οὐ πρὸς τι τῶν ὄντων, εἰ μὴ τις εἴποι πρὸς τὸν αἰεὶ ὄντα
 20 υἱόν, καὶ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἀφ' οὗ καὶ μόνου κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς ἔχει τὸ
 πνεῦμα καὶ ἰδία μόνου τοῦ πνεύματος ὅτι καὶ μόνον ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ
 πατρὸς ἐκπορευτόν. Ἐτέραν δὲ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ παρουσίαν καὶ ἔλευσιν
 καὶ ἀποστολὴν κατὰ τὴν ἐκχυθεῖσαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος δωρεάν, τὴν
 ἐπ' ἐσχάτου γεγонуῖαν τῶν ἡμερῶν, ἀπαξ δ' ἔλθον τὸ πνεῦμα μένει μετ' ἡμῶν
 25 εἰς τὸν αἰῶνα, ἣ καὶ ἕνεκα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐγένετο καὶ πρὸς τοὺς Ἀπο-
 στόλους καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ πᾶσαν σὰρκα καὶ οὐκ ἀπὸ μόνου τοῦ πατρὸς,
 ἀλλὰ διὰ καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ οὐκ ἰδία
 μόνου τοῦ πνεύματος, ἐπεὶ καὶ ὁ υἱὸς ἀπεστάλη, λέγει δὲ καὶ τὸν πατέρα
 ἐλεύσεσθαι μετ' αὐτοῦ καὶ μονὴν ποιήσειν παρὰ τοῖς τηροῦσι τὰς αὐτοῦ
 30 ἐντολάς, δι' ὧν πάντως φαίνεται τὴν μὲν ἐκ φύσεως εἶναι, τὴν προαιώνιον,
 τὴν δ' ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐκ προαιρέσεως. Οἱ μὲν τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν
 ἠσκημένοι πατέρες τῷ τε πλάτει καὶ κάλλει τῆς ἰδίας γλώσσης καλῶς διασα-
 φοῦντες καὶ ἀπαγγέλλειν δυνάμενοι τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν βούλημα καὶ περὶ
 ἀμφοτέρων τῶν προόδων τοῦ πνεύματος ἰδίως καὶ διακεκριμένως ἐθεολόγη-
 35 σαν, τὴν μὲν φωνὴν τῆς ἐκπορεύσεως μόνῃ τῇ ἀνάρχῳ τοῦ πατρὸς προόδῳ
 φυλάξαντες κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ὃς ἡμῖν πρῶτος τῆς θεολογίας
 ἐγεγόνη διδάσκαλος καὶ μόνῳ τῷ πατρὶ πανταχοῦ τὴν αἰτίαν ὁμολογοῦντες
 τοῦ πνεύματος, ἄλλαις δὲ φωναῖς πλουσίαις καὶ διαφοροῖς τὴν πρὸς ἡμᾶς
 κατὰ τὴν αὐτοῦ δωρεάν καὶ χάριν παρουσίαν τοῦ πνεύματος ἀπαγγείλαντες
 40 καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ ταύτας γεγονέναι διδάξαντες, ὁποῖόν ἐστι

τὸ προϊέναι, τὸ προέρχεσθαι, τὸ ἐκφαίνεσθαι, τὸ ἐκλάμπειν, τὸ ἀναπηγάζειν, τὸ πεφηνέναι, τὸ χορηγεῖσθαι, τὸ δίδοσθαι, τὸ πέμπεσθαι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ ἐκχεῖσθαι καὶ τοιαῦτ' ἕτερα, ἐφ' ὧν τισι μὲν πρόσκειται καὶ ἡμῖν, ἐνίοτε δὲ καὶ νοεῖται ἕξωθεν· αὐταὶ γὰρ αἱ φωναὶ πᾶσαι γράφονται παρὰ τῶν ἡμετέρων ἁγίων πατέρων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἁπλῶς ἐπὶ τε τοῦ πατρὸς 5 καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ δὲ φωνῇ τῆς ἐκπορευσεως ὡς δηλοῦσα τὴν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τοῦ πνεύματος ὕπαρξιν οὐδέποτε εὐρηταὶ ἐν πᾶσι τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πατέρες διὰ τὸ στενὸν οἶμαι τῆς γλώττης διακεκριμένως ταῦτας τὰς διαφόρους προόδους τοῦ πνεύματος παραδοῦναι μὴ δυναθέντες ὡς περὶ μιᾶς περὶ ἀμφοτέρων θεολογοῦσιν. Ὅθεν 10 καὶ τῇ φωνῇ τῆς ἐκπορευσεως καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τινες αὐτῶν χρῶνται ἀδιαφόρως. Καὶ νῦν ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία παρ' ἡμῶν ἀπαιτουμένη δεῖξαι ἢ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἢ ἀπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἢ ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων κἂν μίαν γραφικὴν μαρτυρίαν ρητῶς λέγουσαν ὅτι ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ μὴ ἔχοντες δεῖξαι, τὸ ὃν ἐγὼ 15 πέμψω ὑμῖν προβάλλοντα καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ τὸ ἐμφύσημα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ὧν οὐδὲν τῇ ἐκπορεύσει ἐφαρμόζει τοῦ πνεύματος. Τὸ μὲν γὰρ πέμψω περὶ τῆς ἐν χρόνῳ πρὸς ἡμᾶς παρουσίας φησὶ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ λήψεται καὶ αὐτοῦ χρόνον σημαίνοντος μέλλοντα ἔτι καὶ τίνος χάριν ὁ Κύριος αὐτὸ εἶρηκεν ἐρμηνεύει λέγων πάντα 20 ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμὰ ἔστι, διὰ τοῦτο εἶπον, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ὁ δὲ ὁ Κύριος λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἶπεν ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἡ διδαχὴ, ἣν διδάσκω ἐγὼ ὑμῖν, οὐκ ἔστιν ἐμή, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με καὶ πάλιν ἄλλ' ἐγὼ ὑμῖν ἀπ' ἑμαντοῦ οὐ λαλῶ καὶ πάλιν ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου, ἐκεῖνα εἶπον ὑμῖν καὶ ἐντολὴν ἔλαβον τί εἶπω καὶ τί λαλήσω 25 καὶ τοιαῦτα ἕτερα. Ἴνα οὖν μή τις ἀκούσας τὸ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται τὸ πνεῦμα νομίση τὸν μὲν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λαμβάνειν, ἃ λέγει, τὸ δὲ πνεῦμα μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, ἅπερ ἂν ἐλθὸν εἴποι, θεραπεύει τὸν λόγον καὶ φησιν, ὅθεν ἔλαβον ἐγὼ ἅπερ λέγω, ἐκεῖθεν καὶ τὸ πνεῦμα λήψεται ἅπερ ἐρεῖ πρὸς ὑμᾶς. Εἶπον δὲ λήψεσθαι αὐτὸ ἐκ 30 τοῦ ἐμοῦ καὶ διδάξειν ὑμᾶς, ἐπεὶ εἰς ἐστὶν ὁ λόγος καὶ μία ἡ διδαχὴ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ ἅπερ εἶπον ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς, τὰ αὐτὰ ἀκακείνος ἐρεῖ. Τί δὲ πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν ταῦτα, εἰ διότι ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, ἐκπορεύεται ἐξ ἐκείνου καὶ οἱ λαβόντες ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ Κυρίου ὁμοίως ἔσονται ἐκπορευτοὶ ἀπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τί πλεόν ἐκείνων ἔχει τὸ πνεῦμα· οὗτω γὰρ 35 φησιν ὁ Ἰωάννης ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντα ἐλάβομεν. Εἰ δὲ μὴ ἐκπορευτῶς οὗτοι τὴν ὕπαρξιν ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ Κυρίου, οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι λαμβάνει ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Πῶς δ' ἂν καὶ τὸ ἐμφύσημα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον νομίσει τις, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπε μὴ ἔλθειν πρὸς τοὺς μαθητὰς τὸν παράκλητον, εἰ μὴ αὐτὸς ἀπελθὼν πρὸς τὸν πατέρα 40

παρ' ἐκείνου πέμπει τοῦτον αὐτοῖς. Ἄλλ' ἴσως ἂν εἶποι τις καὶ μὴν αὐτὸς ἐμφυσήσας λάβετε φησι πνεῦμα ἅγιον. Ναὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς εἶπεν ἄρθρου χωρὶς, δι' οὗ δηλοῦται ἐν τι τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ λύειν καὶ δεσμεῖν ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ὁ παράκλητος, ἀ πνευματικὰ

 5 χαρίσματα κοινὰ τῶν τριῶν εἰσιν ὑποστάσεων καὶ φυσικῶς πρόσσεισιν αἰεὶ τῷ Θεῷ καὶ κοινῶς καὶ ἀχωρίστως παρὰ τῶν τριῶν μεταδίδονται τοῖς ἁγίοις τῆς αὐτῶν μεταλήψεως. Ἄλλ' οὐδ' ὅτι πνεῦμα υἱοῦ λέγεται, ἀνάγκη εἶναι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐπεὶ οὐ πᾶν τὸ τιнос καὶ ἐκ τιнос. Ἴδου γὰρ ὁ ἀδελφός μου ἐμοῦ μὲν ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἐμοῦ καὶ ὁ πατήρ μου ἐμοῦ μὲν ἐστίν,

 10 ἀλλ' οὐκ ἐξ ἐμοῦ καὶ ὁ οἶκός μου καὶ πᾶν ὁ ἂν εἶποι τις. Ὁ δὲ ἐστίν ἐκ τιнос τὴν ὑπαρξιν ἔχον, τοῦτο καὶ αὐτοῦ ἐστίν ἐξ ἀνάγκης, διὸ καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν πατέρων πνεῦμα υἱοῦ λέγομεν, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ οὐ λέγομεν ὅτι ἄλλο τὸ εἶπεν τοῦ υἱοῦ καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Καὶ τὸ πάντα δ' ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμά ἐστίν ὁμοίως οὐδὲν πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν νοεῖται τοῦ πνεύματος ὅτι περὶ

 15 τῶν φυσικῶν φησι καὶ κοινῶν τοῖς τρισίν. Εἰ δ' ἀπλῶς τὸ πάντα νοήσωμεν ἐν πάντων, ὧν ἔχει ὁ πατήρ, καὶ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ ἀνάιτιον ὁμοίως. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἔχει ὁ υἱός. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ προβάλλειν. Ἐχει οὖν καὶ πάντα τὰ φυσικά, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, καὶ οὔτε γεννᾷ οὔτε προβάλλει. Διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἀπαιτούμενοι παρ' ἡμῶν καὶ μίαν γραφικὴν μαρτυρίαν

 20 ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν καὶ μηδὲν ἔχοντες προβάλλονται ταῦτα οὐδὲν τῇ ἐκπορεύσει τοῦ πνεύματος ἐφαρμόζοντα καταφεύγουσί τε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πατέρας κοινήν ποιουμένους τὴν φωνὴν τῆς ἐκπορεύσεως καὶ ἀμφοτέροις ταῖς προόδοις τοῦ πνεύματος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἡμετέρους καὶ Ἑλληνας, ἐν οἷς περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ πνεύματος παρουσίας ἐθεολόγησαν.

 25 Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ ταῖς τῶν Ῥωμαίων πατέρων φωναῖς θεολόγον καὶ ὁμολογητὴν ἐρμηνεῖα καὶ ἐξηγητὴν ἐπιστήσαντες καὶ χεῖρα καὶ γλῶτταν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐκτεταμένον μετ' ἐκείνου ὡς ἐκείνος ταύτας δεξόμεθα μηδὲν τὸν υἱὸν αἴτιον τοῦ πνεύματος ἐνόησαντος καὶ ταῖς τῶν Ἑλλήνων πατέρων ῥήσεις συμφωνήσωμεν μόνην πηγὴν καὶ μόνον αἴτιον τὸν πατέρα καὶ φρο-

 30 νοῦντες καὶ ὁμολογοῦντες τοῦ τε υἱοῦ μόνου καὶ μόνου πνεύματος, ἐπεὶ καὶ μόνος ὁ υἱὸς γεννᾶται ἐξ αὐτοῦ μόνου καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου τοῦ πατρὸς μόνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Εἰ γὰρ καὶ φησι προϊέναι καὶ προέρχεσθαι καὶ δίδοσθαι καὶ πέμπεσθαι καὶ ἀποπέλλεσθαι καὶ ἐκλάμπειν καὶ ἐκχεῖσθαι καὶ ἐκφαίνεσθαι καὶ πεφηνέαι καὶ ἀναπηγάξειν καὶ χορη-

 35 γεῖσθαι διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ πνεύματος παρουσίας ταῦτα λέγουσι καὶ ἵνα τὸ συναφές τῆς οὐσίας υἱοῦ καὶ πνεύματος δεῖξωσι τοῖς τι ξένον τῆς θεότητος τὸ πνεῦμα φρονοῦσιν, εἰ καὶ τάχα δοκοῦσιν εὐσεβεῖν περὶ τὸν υἱόν, καὶ τοῖς Θεὸν μὲν τὸ πνεῦμα ὁμολογοῦσι, τὸν δὲ Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον οἰομένοις καὶ ὡς

 40 ξένον καὶ ἀλλοτριῶν τῆς ἰδίας φύσεως τῷ ἁγίῳ Πνεύματι χρώμενον τὰς θεο-

σημίας τελούντα· πρὸς γὰρ ἐκείνους οἱ πατέρες ἀγωνιζόμενοι ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τὸ πνεῦμα χορηγεῖν ἡμῖν ἔφασαν τὸν υἱὸν ἅμα μὲν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα δεικνύντες ὁμοφνές, ἅμα δὲ καὶ τῷ πνεύματι ὁμοούσιον κατὰ τὴν θεότητα τὸν Χριστόν, οὐκ οὖν αἴτιον ἢ μεζίονα τοῦ πνεύματος τὸν υἱόν. Καὶ σχολώ- 5
μεν ἡμεῖς εἰς ὅσιν καταστάντες οἱ πατέρες ἀνάγκην οὐδεὶς ποτε τετόλμηκεν εἰπεῖν ἐκπορεύεσθαι παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα καὶ σφόδρα γε εἰδότες τὴν φωνὴν ταύτην τῆς ἐκπορεύσεως ἐπὶ μόνῃς τῆς ὑπαρκτικῆς προόδου τοῦ πνεύματος εἰρημένην παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ μόνῳ τῷ πατρὶ τηρουμένην. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲ πατέρες τὸ αὐτὸ τοῖς ἡμετέροις ἐσκόπουν ὥστε καὶ τὸ πνεῦμα συμφυρὲς τῷ υἱῷ δεῖξαι θεῶ καὶ τῷ πατρὶ ἴσῳ προαποδεδειγμένῳ, 10
καὶ αὐθις τὸν Χριστόν ὡς ἰδίου καὶ οὐκ ἄλλοτρίου κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον τῷ πνεύματι τὰς θεοσημίας τελεῖν. Εἰ δέ τις καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν ἀκριβέστερον ἔξετάσει καὶ τὴν γλῶσσαν ἐκειῶν εἰδῶς, εὖροι ἂν αὐτοὺς συμ- φθεγγομένους τοῖς ἡμετέροις κατὰ πάντα πατρᾴσι καὶ μόνῃν τὸν πατέρα πηγὴν καὶ ῥίζαν καὶ ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς τε τοῦ υἱοῦ ὑποστάσεως καὶ τῆς 15
ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος ὑπάρξεως δι' ἄλλων φωνῶν θεολογούντας. Ἀλλὰ καὶ τοὺς σήμερον ζῶντας σοφοὺς τῶν Ῥωμαίων εἰ ἐρωτήσασιν πόθεν ὁ υἱὸς τὸ ὑπάρχειν ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν εἴποι ἀφ' ἑαυτοῦ, πάντες δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς. Εἰ δὲ τὸ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς μόνου, δῆλον ὡς καὶ πανθ' ὅσα ἔχει παρὰ μόνου τοῦ 20
πατρὸς ἔχει. Ἐχων δὲ μέντοι ἐν αὐτῷ καὶ τὸ συμφυρὲς αὐτῷ πνεῦμα ἄλλοις μὲν αὐτὸ παρ' ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς δίδωσι καὶ πέμπει καὶ προχεῖ καὶ χορηγεῖ καὶ ἐκλάμπει καὶ ἐκφαίνει καὶ φανεροῖ καὶ πρόεισι καὶ πᾶν ὃ ἂν βούλοιο, ὅταν βούληται, ὧν οὐδὲν ἡμῖν ἱκανοὶ δηλώσαι τὸν τρόπον πῶς τὸ πνεῦμα τὴν ὑπαρξιν ἔχει. Αὐτὸς δὲ οὐ καὶ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο, ἀλλὰ παρὰ μόνου 25
τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτὸν ἐκπορευόμενον ἔχει, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἡμέτερος λόγος καὶ ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως, ὁ ἰδιαῶν τοῦ πνεύματος, ὃς μὴ συγγενώμενον τῷ γεννωμένῳ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ ἐν αὐτῷ ἐχώρισεν ἀεὶ μένον ἅγιον πνεῦμα δεικνύσιν, ὃν καὶ διὰ τῆς φωνῆς τοῦ ἐκπορεύεσθαι ἢ αὐτοσοφία καὶ αὐτοαλήθεια ἡμᾶς ἐδίδαξε. Διὸ καὶ μόνῳ τῷ πατρὶ ἰδίᾳ τὴν φωνὴν ταύτην 30
τῆς ἐκπορεύσεως ἀφιέρωσε τὸ δῶσω καὶ τὸ πέμπω καὶ ἄλλα κοινὰ ἑαυτῷ καὶ τῷ πατρὶ ποιησάμενος, ὧς ἂν ἡμεῖς μάθωμεν ὡς ὅπερ αὐτὸ ἡμῖν δίδωσι πνεῦμα οὐ παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν ἔχει, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου μόνου, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς ὑφίσταται. Καὶ ἐκεῖνος γενόμενος αἴτιον καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι τῷ υἱῷ καὶ ὧν ἔχει καὶ μεταδίδωσιν ἄλλοις. Οὕτω τὴν φωνὴν τῆς ἐκπορεύσεως 35
οἱ τε θεοὶ Ἀπόστολοι καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ τῶν συνόδων καὶ οἱ καθ' ἕκαστον Ἑλληγες πατέρες νοήσαντες συμφώνως τῷ Θεῷ καὶ διδασκάλῳ ἐπὶ μόνου τοῦ τρόπου τοῦ εἶναι τοῦ πνεύματος καὶ πῶς καὶ πόθεν ἔχων τὸ πνεῦμα ὁ υἱὸς μεταδίδωσι, τῷ πατρὶ μόνῳ πάντες ἰδίᾳ ἀνέθεντο, ἄλλαις ὡς εἴρηται φωναῖς τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ πρὸς ἡμᾶς παρουσίαν τοῦ πνεύματος 40

διαφόρως σημάναντες καὶ τὸ συμφυῆς υἱοῦ καὶ πνεύματος δεῖξαντες. Διὸ καὶ εἰ πάσας τις τὰς ἡμετέρας ἐξετάσειε βίβλους, οὐδαμοῦ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὴν φωνὴν ἂν εὔροιτο ταύτην, εἰ μὴ που τις ῥῆσις παρὰ Ῥωμαίοις εὐρεθείη πρὸς τὴν ἐκείνων γλώσσαν μετενηνεγμένη καὶ διὰ τὸ τῆς γλώσσης στενὸν τὰς διαφώ-
 5 ρους τῶν πατέρων φωνάς, αἱ δηλοῦσι τὴν πρὸς ἡμᾶς παρουσίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὸ συμφυῆς τῶν προσώπων υἱοῦ καὶ πνεύματος, πρὸς τὴν φωνὴν τῆς ἐκπορεύσεως μετήνεγκεν ὁ τυχὼν τις. Ἄλλὰ μὴ μέμψοιτό τις ἡμῖν στένω-
 10 αὐτοὺς γὰρ ἐν οἷς ἂν τι μεταγλωττίσαιεν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὰ ἐκείνων ὡς περιττὰ παρατρέχειν τὰ ἄρθρα καὶ ἃ μετὰ τῶν ἄρθρων ἡμεῖς ἀπαγγέλλομεν, ἐκεῖνα ἀπαγγέλλονται ἄνευ ἄρθρων. Τοῦτο δὲ δῆλον ἔσται ἀπὸ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως· λέγομεν γὰρ ἡμεῖς πιστεύειν καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, αὐτοὶ τὸ τὸν καὶ τὸ τοῦ
 15 παραλείποντες, οὕτω προφέρουσι υἱὸν Θεοῦ μονογενῆ καὶ ἐν πᾶσιν ὁμοίως. Τοῦτο δὲ οὐ τῆς γνώμης αὐτῶν ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς γλώττης, ὧν οὐδεμία φροντίς ἡμῖν. Τέλος δὲ ἡμεῖς διαφόρως νοοῦμεν τὰ τε μετὰ τῶν ἄρθρων ἀπαγγελλόμενα καὶ ἃ τῶν ἄρθρων χωρὶς ἐν τε ταῖς κοιναῖς ὁμιλίαις καὶ ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς· μετὰ γὰρ τοῦ ἄρθρου ὠρισμένον τι περιγράφομεν, δίχα δὲ
 20 ἄρθρου ἀόριστόν τι καὶ τῶν πολλῶν ἐν, οἷον φέρε εἰπεῖν ἄνθρωπός τις διαταττόμενος γράφει ὡς ἀφήμι τῷδε τῷ ἀνθρώπῳ βιβλίον ἢ ἱμάτιον ἢ τι ἕτερον, ὅθεν οὐδὲν δικαιούται ὁ τὸ βιβλίον ληψόμενος τότε ἢ τότε τὸ βιβλίον λαμβάνειν, ἀλλ' ὃ ἂν τύχοι. Διὸ δὲ μᾶλλον τούτου ἐμνήσθημεν, ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος οὕτως· ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται
 25 καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Ἑλληνίδος πρὸς τὴν Ῥωμαίων γλώσσαν μεταφέροντες τὴν Γραφὴν οὐκ ἐκ τοῦ ἐμοῦ γράφουσι, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ, ὅτι τὸ τοῦ ἄρθρου ἐκείνη ἢ γλώσσα οὐ δέχεται. Ὅπόσον δὲ διαφέρει τὸ ἐξ ἐμοῦ τοῦ ἐκ τοῦ ἐμοῦ οὐδένα οἶμαι τῶν τὴν ἡμετέραν καὶ Ἑλλήνων σοφίαν κἂν ἐκ μέρους εἰδόντων λανθάνειν· κείμενον γὰρ τὸ τοῦ κτητικῆν προδήλον
 30 δαίχνουσι τὴν ἐμοῦ ἀντωνυμίαν καὶ οὐ πρωτότυπον. Ὅθεν αὐτίκα νοεῖται ἢ ἐκ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λόγου ἢ ἐκ τοῦ ἐμοῦ θησαυροῦ. Τὸ δὲ ἐξ ἐμοῦ χώραν ἔχει νοεῖσθαι τὸ τοῦ λέγοντος πρόσωπον ἀμφιβόλου τῆς ἀντωνυμίας κειμένης, διὸ ποτε ἐνδέχεται καὶ τὴν ἔννοιαν ἐν ταῖς μεταγλωττίσεσι φθειρεσθαι. Εἰ δέ τις καὶ τὸν εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐπιτάφιον
 35 τοῦ Θεολόγου ἐξακριβώσαιτο λόγον, εὐρήσει ὡς οἱ Ῥωμαῖοι τὸ αὐτὸ νοοῦσι σημαινόμενον ἔχειν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ὅπερ μεγάλην ἐκίνει ζάλην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Ἑλληνας γὰρ τρεῖς ὁμολόγουν τὰς τῆς θεότητος ὑποστάσεις καὶ μίαν τὴν οὐσίαν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μίαν μὲν ὑπόστασιν καὶ μίαν οὐσίαν ἔλεγον τὸν Θεόν, τρία δὲ πρόσωπα· ὅθεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος εἰδὼς μίαν
 40 οὐσαν καὶ εὐσεβῆ τῶν γλωσσῶν ἀμφοτέρων τὴν ἔννοιαν συμβιβάζει τὰς

ἐκκλησίας πείσας ἅπαντας μὴ ταῖς λέξεσι προσέχειν ἀλλὰ τῷ νῷ· ὃ καὶ νῦν ὁ Θεὸς τῇ πανσόφῳ αὐτοῦ προνοίᾳ οἰκονομήσει καὶ μὴ εἰς τέλος τὴν ἐν τῇ οἰκουμένη ἁγίαν αὐτοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν σχίζεσθαι καὶ μερίζεσθαι καταλίποι.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ τὸν μόνον ἀγέννητον Θεὸν καὶ αἴτιον σὸν εἶναι 5 πατέρα κατὰ φύσιν ἡμῖν γνωρίσας καὶ ἄλλον τε εἶναι κατὰ σὲ παράκλητον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡμᾶς διδάξας καὶ μῆτε ἀγέννητον, ὡς ὁ πατήρ, μῆτε ὡς σὺ γεννητόν, ἀλλ' ἐμπορευτὸν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ μόνου ὅτι μὴ καὶ παρὰ σοῦ τὴν ὑπαρξιν αὐτὸ σχεῖν ἡμῖν παραδούς καὶ μόνον αἴτιον καὶ μόνην πηγὴν 10 τῆς σῆς καὶ τοῦ σοῦ πνεύματος ὑπερουσίου θεότητος καὶ ἐκατέρου μόνον τὸν 10 σὸν πατέρα ἡμῖν δηλώσας, ἐν οἷς μῆτε σαυτὸν ἐκ τοῦ πνεύματος τὸ εἶναι ἔχειν κατὰ τὴν ὑπέρχρονόν σου γέννησιν, μῆτε τὸ πνεῦμα παρὰ σοῦ ἐκπορευεσθαι κατὰ τὴν προαιώνιον πρόοδον ἐν ταῖς γραφαῖς σου ταῖς θείαις ἡμᾶς ἐφώτισας, εἰ καὶ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις αὐτὸ σε καὶ ὁ πατήρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλε δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν εἶδος ἦτοι φύσιν 15 ἀνθρώπου ἀναλαβόμενον καὶ σὺ τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς τοῖς Ἀποστόλοις σου ἐπεμψας γλωσσῶν ἐν εἶδει πυρίνων καὶ ὁμοιώματι, ἵνα αὐτοὺς διδάξῃ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, μηκέτι παρίδης σχιζομένην τὴν ἐκκλησίαν σου, ἀλλ' ἐπίβλεψον 20 ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσας, ἡ δεξιὰ σὺ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ δὸς αὐτῇ τὴν ἀγάπην σου 20 καὶ δὸς αὐτῇ τὴν εἰρήνην σου καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μὲν καρδία δοξάζειν καὶ ὁμολογεῖν καὶ πιστεύειν μὴ ἄλλως ἀλλ' ἢ ὡς αὐτὸς ἡμῖν θεολογήσας παρέδωκας καὶ ὡς οἱ Ἀπόστολοί σου ἐδίδαξαν καὶ οἱ μάρτυρές σου ὁμολόγησαν καὶ ὡς οἱ μακάριοι καὶ θεῖοι πατέρες ἡμῶν συμφώνως ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ὠρίσαντο ὅτι ἐν σοὶ μόνῳ καθ' ὑπόστασιν ἡ θεότης 25 ἠνώθη τῇ ἀνθρωπότητι καὶ σὺ μόνος ἐν οὐρανῷ καὶ γῆν μίαν συνεκρότησας ἐκκλησίαν καὶ σὺ μόνος οἶα περ λίθος ἀκρογωνιαῖος τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα συνῆψας καὶ τοῦτο σὺ μόνος δύνασαι καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. 30

K. I. ΛΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ